

HİKMETİN İZİNDE
KENAN GÜRSOY'A
ARMAĞAN

Editör
Fulya Bayraktar

HİKMETİN İZİNDE KENAN GÜRSOY'A ARMAĞAN

Editör: Doç. Dr. Fulya Bayraktar

©Copyright 2016, *Bu baskının bütün hakları* AKTİF DÜŞÜNCE YAYINCILIK Ltd. Şti.'e aittir.
'AKTİF DÜŞÜNCE YAYINCILIK' Bir Nobel Akademik Yayıncılık Markasıdır. Sertifika No.: 20779

Bölümlerin yasal sorumluluğu yazarlarına aittir.

Aktif Düşünce Yayınları : 24

ISBN : 978-605-83278-3-2

© 1. Baskı, Aralık 2016

Genel Yayın Yönetmeni: Hilal Argun

Editör: Doç. Dr. Fulya Bayraktar

Sayfa Tasarım: Tarkan Kara

Kapak Tasarım: Mehtap Yürümez

Baskı ve Cilt: ÖZ-GEM Matbaacılık Ltd. Şti. Sertifika No.: 19478

Tel: 0 312 341 62 36 ANKARA

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Bayraktar, Fulya.

Hikmetin İzinde Kenan Gürsoy'a Armağan / Fulya Bayraktar

1. Basım, X + 1054 s., 165x240 mm

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN 978-605-83278-3-2

1. Kenan Gürsoy 2. Felsefe 3. Hikmet 4. Çağdaş Felsefe 5. Türkiye'de Felsefe

Genel Dağıtım: ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

e-satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

Bilgi: www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım: Ana Basım, Alfa, Arasta, Final, Oda, Prefix, Atlas Dağıtım

FİLİBELİ EDHEM EFENDİ.....	717
<i>Mehmet Demirci</i>	
MEVLANA'NIN İRFAN ÖĞRETİSİNDE DUYUSUZ VE DOLAYSIZ KAVRAMA: KALBİN ANLAMASI	727
<i>Mevlüt Uyanık</i>	
KÜLTÜREL TRAJEDİ VE YAŞAMA ESTETİĞİ.....	747
<i>Milay Köktürk</i>	
EĞİTİM VE AHLÂK ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR	761
<i>Muhammet Enes Kala</i>	
GABRİEL MARCEL'DE DİNİ TECRÜBE VE ANLAŞILABİLİRLİK.....	767
<i>Yazan: Pierre Colin</i>	
<i>Çeviren: Murtaza Korlaelçi</i>	
KOZMİK DEVİRLER DOKTRİNİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ	787
<i>René Guénon (Abdülvâhid Yahyâ)</i>	
<i>Çeviren: Mustafa Tahralı</i>	
ÖZGÜRLÜK ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ	795
<i>Mustafa Yıldırım</i>	
MAHATMA GANDHİ VE SİVİL İTAATSİZLİK	805
<i>Müslim Akdemir</i>	
FELSEFİ TUTUM.....	815
<i>Necati Öner</i>	
BAŞKA/BAŞKASI'NIN YÜZÜ: LEVİNAS	819
<i>Nurhayat Çalıskan Akçetin</i>	
DİL FELSEFESİ AÇISINDAN TÜRKÇE'YE BİR BAKIŞ	831
<i>Ömer Naci Soykan</i>	
ÜNİVERSİTE VE FELSEFE.....	845
<i>Ömer Özden</i>	
MİLÂDÎ XXI. ASIRDA SANATTAN MEDET UMMAK.....	853
<i>Özkan Gözel</i>	
BİR MEDENİYET İNŞASINA GEREKÇE: İKİ TÜRKİYE ÜZERİNDEN DEĞERLERİ OKUMAK.....	867
<i>Necmettin Tozlu</i>	
✓ İSLAM MEDENİYETİNİN AHLÂK BOYUTU: İMAM MATURİDÎ'NİN AHLÂK ANLAYIŞI	879
<i>Recep Kılıç</i>	
SAFİYE EROL VE TEZ OKUMALARI	887
<i>Semahat Yüksel</i>	
"KURUCU DEĞERLER" DÜZLEMİNDE DOĞU-BATI ÇELİŞKİSİ VE BİREŞİM.....	907
<i>Sadettin Elibal</i>	
GÜZEL VE GÜZELLİK HAKKINDA.....	911
<i>Sadettin Ökten</i>	
M. ÂKİF'E POZİTİVİST DENEİLİR Mİ?.....	915
<i>S. Hayri Bolay</i>	

İSLAM MEDENİYETİNİN AHLÂK BOYUTU: İMAM MATURİDÎ'NİN AHLÂK ANLAYIŞI*

Prof. Dr. Recep Kılıç**

Medeniyet, her şeyden önce bir değer ve inançlar sistemidir; medeniyeti inşa eden fâil insandır. Bir ahlâk, bilgi, inanç ve değer varlığı olan insan, inşa ettiği medeniyet ile tarihin akışına da yön verir. Bu sebeple medeniyetlerin doğuşu ve yükselişinde insanın sahip olduğu değerler, birinci derecede belirleyici bir role sahiptir. Bir medeniyeti o medeniyet olarak tarih sahnesine çıkartan, medeniyetler arasında ayırt edici özelliğini oluşturan temel unsurlar, ete kemiğe büründürdüğü değerlerdir. Bu anlamda medeniyetin aslında bir değerler seçimi olduğunu söylemek de mümkündür. Çünkü her medeniyet, seçtiği değerler yoluyla kendisini tanımlar ve bu suretle diğerlerine benzer veya diğerlerinden farklılık gösterir.

Değerler arasında ahlâkî değerlerin özel bir yeri vardır. Bunun sebebi insanın her şeyden önce bir ahlâk varlığı olması veya ahlâkın insanın 'özü'nü/essence'ini oluşturmasıdır. Şüphesiz insan için aynı zamanda bir bilgi ve iman varlığı demek te aynı oranda doğrudur, ama ahlâkın temin ettiği değer, ilke ve ölçütler olmaması halinde insanın bilgi ve imanı neler yapabileceğini önceden kestirebilmek mümkün bile değildir. İnsan, iman ve bilgisini ancak ahlâk sayesinde hayra kullanabilir. Bu sebeple ahlâkî değer, ilke ve ölçütler, insanın kemali ve mutluluğu ile toplumun huzuru için vazgeçilmezdir; ahlâk olmaksızın kalabalıkların medenî bir toplum haline gelebilmesi söz konusu bile değildir. Medeniyet kurucu değerlerin başında ahlâkî değerlerin gelmesinin sebebi budur. Ahlâkî değer ve kurallar, bu sebeple, "inşa edici" olarak kabul edilmişlerdir. Diğerlerinden farklı olarak bu tür değer ve kuralların inşa ettikleri alanın varlığı, bu değer ve kuralların varlığı ile mümkün hale gelmektedir.

* Bu yazı, 12-14 Ekim 2012 tarihleri arasında, Manas Üniversitesi'nin öncülüğünde Kırgızistan'da düzenlenen Orta Asya'da İslam Medeniyeti II. Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmak üzere hazırlanmış bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı Başkanı; kilicrecep@gmail.com

Bu yazıda özel olarak ahlâk ile medeniyet arasındaki ilişki üzerinde durulmaksızın İslam düşüncesinin kurucu isimlerinden olan İmam Maturidî'nin ahlâk anlayışı üzerinde, bildiri süresinin verdiği imkânlar ölçüsünde, yoğunlaşılacak; bu yolla İslam medeniyetinin üzerine inşa edildiği temel ahlâk anlayışlarından biri hakkında fikir sahibi olunmaya çalışılacaktır.

Bilindiği gibi, III./IX. asrın ortalarına doğru, Orta Asya'nın Semerkand gibi önemli bir ilim ve kültür merkezinde doğmuş olan Ebû Mansûr el-Maturidî; *Kitabu't- Tevhîd* ve *Tevîlâtü'l-Kur'an* gibi eserleriyle İslam dininin medeniyet olarak vücut bulmasına/ medeniyet hamlesi yapmasına katkıda bulunmuş düşünürlerin en önde gelenlerinden biridir. İmam Maturidî'nin ahlâk ile ilgili görüşlerini ahlâk metafiziği açısından tahlil ederken, büyük ölçüde, "iyi, kötü, adalet gibi ahlâkî değerlerin ontolojik statüleri ile bu değerlerin bilgisinin kaynağı nedir?" sorusunun cevabı üzerinde yoğunlaşılacaktır. "Bir şey Allah emrettiği için mi iyidir, yoksa zaten iyi olduğu için mi Allah onu emretmiştir?" şeklinde formüle edilen ve Eflatun'dan beri değişik bağlamlarda cevabı aranan bu soru, İslâm düşüncesinde "husun kubuh meselesi" başlığı altında tartışılmıştır. Söz konusu tartışma, hem ontolojik hem de epistemolojik manada birbirinden farklı iki değer teorisinin, buna bağlı olarak da, iki farklı ahlâk anlayışının vücut bulmasına sebep olmuştur. Objektif bir değer teorisine bağlı olarak rasyonel bir ahlâk anlayışı geliştiren Mu'tezilî düşünce karşısında Eş'arî düşünce, sübjektif bir değer teorisine yaslanan ve bugün "ilahî buyruk teorisi" olarak isimlendirilen bir ahlâk anlayışını savunmuştur. Bu iki anlayış arasındaki temel fark, Mu'tezile'nin daha çok felsefi kaygılarla Allah'ın adalet sıfatını, Eş'arîlerin de teolojik kaygılarla kudret sıfatını merkeze almalarından ve ilgili Kur'an âyetlerini buna göre yorumlamalarından kaynaklanmıştır. Mu'tezile ile Eş'arî ahlâk anlayışlarının ortaya çıkardığı teolojik ve felsefi problemleri çözüme kavuşturmayı deneyen üçüncü bir teşebbüs İmam Maturidî tarafından geliştirilmiştir.

Allah'ın varlığına inanmak, vahyi bir bilgi kaynağı olarak kabul etmek hususunda hemfikir olan Mu'tezilî ve Eş'arî anlayış, ahlâkî değerlerin ontolojik statüleri ile bu değerlerin kavranmasında vahyin ve aklın rolü konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Mu'tezile'ye göre, vahyin haber verdiği bilgiler kesinlikle doğru olmakla beraber, adalet, doğruluk, zulüm ve yalan gibi ahlâkî fiillerin iyilik ve kötülüğü akıl yoluyla da bilinebilir. Bu gibi konularda vahyin rolü, aklın bu fiiller hakkında verdiği hükümleri doğrulamaktan ibarettir. Çünkü ahlâkî değerler, fiillerin değişmeyen nitelikleri durumdadır. Dolayısıyla Mutezile, ahlâk metafiziğinde, *çift kaynaklı hakikat* anlayışını savunmuş olmaktadır; çünkü ahlâkî hakikate hem vahiy hem de akıl ile ulaşılabilmektedir. Oysa Eş'arî'ye göre, fiillerin değişmez ahlâkî nitelikleri yoktur. İyi ve kötü gibi

kavramlar, ancak Allah'ın emir ve yasaklarıyla muhteva kazanırlar. Dolayısıyla fiillerin ahlâken iyi veya kötü olması hususunda aklın hüküm verme gücü söz konusu değildir. Fiillerdeki iyilik veya kötülüğü belirleyen, onlara ilişkin Allah'ın buyruğu olmaktadır, ki Allah'ın buyrukları da ancak vahiyle bilinebilmektedir. Böylece Eş'arî için ahlâkî hakikatlerin tek bir kaynağı vardır; o da vahiydir. Mu'tezile'nin ahlâk anlayışı, ilahî kudreti sınırlandırma anlamına gelebilecek insana fiillerini yaratma gücü atfetmesi gibi, daha çok teolojik karakterde; Eş'arî'nin ahlâk anlayışı ise, insan hürriyetini tehlikeye atması gibi, daha ziyade felsefi ve mantıkî karakterde birtakım problemlerin doğmasına sebep olmuştur. Her iki anlayışın ortaya çıkardığı problemlere getirdiği izah tarzları ile kendine özgü orijinal bir ahlâk anlayışı geliştiren Maturidî, ahlâkî sorumluluk ve yükümlülüğün temellendirilmesinde Eş'arî'ye, ahlâkî değerler bahsinde ise Mu'tezile'ye daha yakın durur. Aralarındaki benzerliğe rağmen Maturidî'nin anlayışı, Mu'tezile ve Eş'arî ahlâk anlayışlarının bir araya getirilmiş hali değil, kendi içinde bütünlük arz eden özgün bir ahlâk anlayışıdır.¹

Kitâbu't-Tevhid isimli eserine, bilginin tarifi ve bilgi edinme yollarının izahı ile başlayan Maturidî'ye göre bilgi, önce "ezelî" ve "hâdis" olmak üzere ikiye ayrılır. Allah'ın bilgisi olan ezelî bilgi, "O'nun zâtı ile beraber bulunur." Hâdis bilgi ise, yaratıkların bilgisi olup, "zorunlu" ve "mükteseb" olmak üzere² ikiye ayrılır. İnsanın bilgi edinme yolları, "ıyân (duyular), haberler ve nazar (akıl yürütme)" olmak üzere üçtür. Bilgi edinme yollarından biri olarak kabul ettiği 'haberler', kaynağı itibariyle iki kısma ayrılır: Kaynağının Allah olduğu sabit olan haberle edinilen bilgi mutlaka doğrudur.³ "İnsan fiillerinin bazısı iyi, bazısı kötüdür. Fakat insan, önceden fiilinin iyi veya kötü netice vereceğini bilemez" diyen Maturidî'ye göre, Mu'tezile'nin iddia ettiği gibi, fiillerini insan yaratmış olsaydı, yaptığı işlerin her zaman arzu ettiği şekilde gerçekleşmesi gerekirdi. Böyle olmadığına göre, fiillerini insan yaratmamaktadır; beşerî fiiller, *yaratma yönünden* Allah'a, *kesb yönünden* insana aittir. İnsanın, Allah'ın yaratmış olduğu fiilleri sadece kesb eden/kazanan bir durumda olması, onun önceden belirlenmiş olmasını gerektirmez. Çünkü "her insan, yaptığı işte hür/muhtâr, fâil ve kazanan/kâsib olduğunu kendi içinde bilir."⁴ Başka bir ifadeyle, fiillerin Allah tarafından yaratılması gerçeği, o fiilleri eyleme geçirmek hususunda insana herhangi bir zorunluluk yüklemeyiz. Çünkü herkes, fiillerinde hür olduğunu kendi içinde his-

1 Mutezile ve Eş'arî ahlâk anlayışları hakkında geniş bilgi için bkz: Recep Kılıç, *Ahlâkın Dini Temeli*, Ankara: TDV Yayını, 2007, s. 90 vd.

2 Maturidî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Vr. 552a, 78a; 85a; Maturidî'nin bilgi ve ahlâk anlayışı hakkında geniş bilgi için bkz: M.S. Yazıcıoğlu, *Maturidî ve Nesefî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, Ankara, 1988; H. Özcan, *Matürîdî'de Bilgi Problemi*, İstanbul 2012.

3 Maturidî, *Kitâbu't-Tevhid* (Fethullah Huleyf neşri), İstanbul 1979, s. 7.

4 Maturidî, *a.e.*, s. 226.

seder.⁵ Yaratma yönünden Allah'a, kazanma yönünden kişiye ait olan fiilleri insan, kendi hür iradesiyle beğenip seçmekte ve eyleme dönüştürmektedir. Esasen Allah'ın fiilleri yaratması da, insanın istemesi, beğenip seçmesi sonunda gerçekleşiyor gibi gözükmektedir. İnsanın ahlâkî sorumluluğu, ondaki bu beğenme ve seçme hürriyetinden kaynaklanmaktadır. Maturidî ahlâkî yükümlülük ve sorumluluğu üzerine temellendirdiği insanın seçme hürriyetini teorik yollarla temellendirme teşebbüsünde bulunmaz; ona göre insan, seçme ve beğenme özgürlüğüne sahip olduğunu kendi içinde a priori olarak bilir veya doğrudan doğruya hisseder. Bu açıdan Maturidî'nin Aydınlanma düşünürü Kant'a öncülük ettiğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

Maturidî insan fiillerini; bir, "kendinde (li nefsihî) iyi veya kötü olanlar", bir de "sonuçlarına ve ihtiyaca göre iyi veya kötü olanlar" olmak üzere iki kısma ayırır. "Adalet ve doğruluğun iyiliği ile zulüm ve yalanın kötülüğü"⁶ birinci kısma girer. Bunların hiçbir şekilde değişikliğe uğraması mümkün değildir. Yani adalet her durumda iyi, zulüm de her durumda kötüdür. "Her iyi olan şey aklen iyi, her kötü olan da aklen kötüdür."⁷ Buna göre adaletin iyiliği aklen zorunlu, kötülüğü de aklen imkânsızdır. Öte yandan "bozgunculuk yapandan intikam alınmasının, hayvanların kurban edilmesinin iyi olması"⁸ ikinci duruma girer. Bunların iyi olmalarında aklen herhangi bir zorunluluk veya imkânsızlık söz konusu değildir.

"Bu konuda "asıl olanlar; *imkânsızlık/mümteni*', *zorunluluk/vacib* ve *mümkün* olmak üzere üçtür. Alemdeki her şey bunlara göredir. Aklen bir cihetten 'zorunlu' olanı, vahiy/haber başka türlü bildirmez. 'İmkânsız' olan da böyledir. Mümkün'de, vahiy başka türlü bir hüküm verebilir. Çünkü 'mümkün' olan bir konuda, aklen bir ciheti zorunlu kılma olmadığı gibi, imkansız kılma da yoktur. Mümkün olan böyle bir konuda Peygamberler, her durumda *daha iyi/evlâ olanı* bildirirler."⁹

Maturidî'nin din ve ahlâk alanında benimsemiş olduğu bu temel ilkenin ahlâk metafiziği açısından olduğu kadar din felsefesi ve kelam disiplini açısından da çok önemli sonuçlarının olduğu aşikârdır. Bu ilke, her şeyden önce, "din-felsefe" veya "akıl-vahiy" arasında çatışma durumuna fırsat vermemekte; dinde aklın ve naklin/vahyin yerini tereddüde mahal bırakmayacak şekilde belirginleştirmektedir. Böylece bu ilke sayesinde İslam medeniyetinin düşünce boyutunun; tarihi, bir anlamda din/vahiy ve felsefe/akıl arasındaki çatışmanın tarihi demek olan Batı medeniyetinin düşünce boyutundan ne kadar farklı bir zemine oturduğunu da farketmiş oluyoruz.

5 Maturidî, *a.e.*, s. 243, 310.

6 Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 201.

7 Maturidî, *a.e.*, s. 100.

8 Maturidî, *a.e.*, s. 200.

9 Maturidî, *a.e.*, s. 184.

Maturidî'nin benimsemiş olduğu söz konusu ilke gereğince iyilik, kötülük gibi ahlâkî değerler, objektif bir varoluşa sahiptir ve insan bu değerleri, vahiyden bağımsız olarak akıl ile kavrayabilmektedir; dolayısıyla temel ahlâk ilkeleri, vahiyden önce akıl ile tesbit edilebilmektedir. Aklen sabit olan temel ahlâk ilkeleri ile vahiyle bildirilenler arasında tam bir uyum olduğunu söylemek de mümkündür. Maturidî'nin ahlâk anlayışında akıl, "iyinin, kötünün, güzelin ve çirkinin kendisiyle kavrandığı bir ölçüdür/mizandır."¹⁰ İnsan "akıl ile faydalı olanları zararlılardan, kirliyi temizden, iyiyi kötünden ayırt eder." Ancak sosyal hayattaki "meşguliyetlerin yoğunluğu aklı karıştırır. Üzüntüler, değişik acı ve ıstıraplar ile sayılamayacak kadar başka sebepler de, aklın doğru karar vermesine engel olurlar. Şehvet, ümit ve hazların yoğunluğu da böyledir. Bu gibi sebepler yüzünden şüpheye düştüklerinde, insanlara doğruyu göstermek üzere Allah'ın peygamber göndermesine ihtiyaç vardır."¹¹

Maturidî'nin vahiy veya nübüvveti temellendirme yöntemi, özel olarak ele alınmayı hak eden ve fakat bu yazının sınırlarını aşan bir konudur. Ona göre peygambere olan ihtiyaç, öncelikle, "iyiliği Allah'ın emretmesi, kötülüğü de yasaklamasıyla bilinen", ahlâkî fiiller alanındadır. Bunlar, aklın herhangi bir cihetten zorunluluk veya imkânsızlık yükleyemediği; iyiliği de kötülüğü de aklen mümkün olan fiillerdir. Buradaki ahlâkî iyilik veya kötülük, kendinde (li nefsihi) değil fakat "bir ihtiyaca", "duruma, başlangıç veya sonuca" göredir. Buna örnek olarak, bozgunculuk yapan dan intikam almanın iyiliği ile hayvanların kurban edilmesinin iyiliği gösterilir. Bu gibi durum ve şartlara göre hükmün değişebildiği durumlarda, ihtiyaç ve durumları en iyi bilen birine lüzum vardır ki, "bu insan, Peygamberdir."¹² Maturidî'ye göre, en azından, temel ahlâkî vazifeleri belirleyen akıldır. "Allah, eşyayı cevherlerinde yararlı ve zararlı olmak üzere" iki kısımda yaratmış; "insanların yararına olanları emretmiş... zararına olanları da yasaklamıştır."¹³ İnsan ise, "kendi yararına ve zararına olan şeyler ile içinde bulunduğu nimetleri ve zararlı olanlardan korunmayı akıl ve nazar (akıl yürütme) ile bilmektedir." Bu sebepten, "insanın aklını kullanması ve akıl yürütmeyi ihmal etmemesi gerekir." Zira yararlı ve zararlı olan hususların bilinmesinde kurtuluş, bilinmemesinde ise felaket vardır."¹⁴ Allah, "aklın gösterdiği yolu seçen insanın şerefini tamamlamak üzere ona sevap; arzularını, aklın işaret ettiği hususlara tercih edene de ceza verir."¹⁵ Akıl ile belirlenen iyilik ve kötülüklerin, vahiyle "emir ve yasak şeklinde buyurulmasında, insanı nefsiyle mücadele etmeye teşvik etmek

10 Maturidî, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, Vr. 673a.

11 Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 182-83.

12 Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 200-201.

13 Maturidî, a.e., s. 178

14 Maturidî, a.e., s. 136-137.

15 Maturidî, a.e., s. 178.

ve onu nefsinin istemeyip uzaklaştığı şeye sevk etmek vardır. İnsan, nefsiyle giriştiği mücadeleyi kazanmak ve yapması gereken görevlerini gerçekleştirmek hususunda, sevap/va'd ve cezadan/va'dden başka bir yardımcı bulamaz.”¹⁶ Görülüyor ki, ahlâkî alanda sevap ve ceza, iyilikleri yapmaya teşvik (tergîb); kötülükleri yapmayı korkutmak (terhîb) içindir.

Maturidî ahlâkî değerleri, ‘mutlak’ ve ‘göreceli’ olmak üzere ikiye ayırmaktadır; mutlak olanlar, hiçbir halde değişmeyenler, göreceli olanlar ise şartlara ve durumlara göre değişen değerlerdir. Objektif bir varoluşa sahip olan mutlak ahlâkî değerler, akıl ile kavranırlar; bu konuda gelen vahyin fonksiyonu, aklın tesbit ettiği ilkeleri doğrulamak ve bu ilkelerin sosyal hayata geçirilmesini teşvik etmektir. Şart ve durumlara göre değişen göreceli ahlâkî değerler ise, Allah’ın emir ve yasaklarıyla belirlenmektedir; aklen göreceli olan bu değerler, vahiy ile görecelilikten kurtulmakta ve mutlak bir değer karakterini kazanmaktadır. Böylece Maturidî ahlâk metafiziğinde vahyin epistemolojik ve psikolojik olmak üzere ikili bir işlevi vardır: Vahiy, mutlak ahlâk değerlerinde psikolojik açıdan teşvik edici bir temel görevi görür iken; göreceli ahlâk değerlerinin hem epistemolojik açıdan müstakil bir bilgi kaynağı hem de psikolojik motivasyon kaynağıdır.

SONUÇ

Maturidî’nin ahlâk anlayışını belirginleştirmek üzere sormuş olduğumuz “ahlâkî değerlerin ontolojik statüleri ile bu değerlerin bilgisinin kaynağı nedir?” sorusu ile ilgili olarak şu değerlendirmede bulunabiliriz: Değerlerin ontolojik statüleri ile ilgili olarak felsefe tarihinde birbirine zıt iki temel yaklaşım vardır. Tarihi Eflatun’a kadar geri giden, Aristo ve onu takip eden Müslüman Meşşâî filozofların temsil ettiği yaklaşıma göre, değer ile varlık arasında ayrılmaz bir ilişki vardır; varlık ile değeri birbirinden ayırmak mümkün değildir; varlık, değerden bağımsız değil, aksine, değer yüklüdür. Eflatun’a göre “İyi idesi, bilinen şeylerin sadece bilgisinin değil aynı zamanda varlık ve gerçekliklerinin de kaynağıdır.”¹⁷ Bu görüşe tamamen zıt olan ve tarihi Demokritus’a kadar giden, modern dönemde materyalist ve naturalistlerce savunulan, diğer yaklaşıma göre ise varlık, değerden bağımsızdır.¹⁸ Modern dönemde birinci görüş, objektif bir değer teorisinin; ikinci görüş ise subjektif değer teorisinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Maturidî anlayış, birinci yaklaşımı takip ederek, değer yüklü bir varlık anlayışını benimsemiş gözükmektedirler. Buna göre

16 Maturidî, a.e., s. 101.

17 Plato, *The Republic*, (Trans. by H.D.P.Lee, Penguin Books), vi. 509.

18 D.H.Parker, “Value and Existence”, *Ethics An International Journal of Social, Political, and Legal Philosophy*, XLVIII/4, July 1938, 475.

Allah, varlığı iyi veya kötü gibi niteliklerle yüklü olarak yaratmış; buyruklarıyla iyi olanları emretmiş kötü olanları da yasaklamıştır. İnsanın, bu emir ve yasaklardan bağımsız bir şekilde, bu niteliklerin bilgisine ulaşma imkânı vardır. Dolayısıyla bu anlayışa göre değerler, insanların icâd ettikleri değil keşfettikleri objektif nitelikler durumundadır. Ayrıca Maturidî anlayış, davranışları sonuçlarına göre değerlendirmekte; davranışın ahlâkî değerini, o davranışın sonuçta sağladığı fayda ile sebep olduğu zarara göre belirlemektedir. İnsan hürriyetini temellendirmesi açısından Kant'a öncülük etmiş gibi duran Maturidî; davranışların ahlâkî değerini belirleme noktasında "sonuççu"/consequentialist bir yaklaşımı benimsemekle Aristo takipçisi gibi durmaktadır. Dolayısıyla İslam medeniyetinin Maturidî'nin temsil ettiği ahlak boyutu, ontolojik açıdan gerçekçi/realist iken, epistemolojik açıdan akılcıdır; aksiyolojik açıdan ise objektif olarak nitelenebilecek bir değer teorisine sahiptir.

KAYNAKÇA

- Kılıç, Recep, *Ahlâkın Dini Temeli*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 2007.
- Maturidî, Ebu Mansur, *Kitabu't-Tevhid* (Fethullah Huleyf neşri), İstanbul 1979.
- Maturidî, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Medine Bölümü. Yazma No: 180.
- Parker, D.H. (1938), "Value and Existence", *Ethics, An International Journal of Social, Political, and Legal Philosophy*, vol. XLVIII, num. 4, July 1938.
- Plato, *The Republic*, Trans. by H.D.P.Lee, Penguin Books.
- Özcan, Hanifi, *Matüridî'de Bilgi Problemi*, İstanbul 2012.
- Yazıcıoğlu, M.S., *Maturidî ve Neseî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, Ankara, 1988.